

A délelőtt derült idő borussá változott. Esőtől lehetett tartani. Rosz előjelek a bekövetkezendő időjárásra; mely teljesen megghiusithatná tervünket és visszatérésre kényszerithetne. Okunk volt tehát borus kedélylyel haladni lefelé a már kissé kitágult völgyen, melynek kövel és homokkal kitöltött feneke egészen száraz volt, minthogy a fenebb már jókora patak a kőrom közt teljesen elveszett, hogy alant valahol megszapordva jöjjön elő.

Itt láttuk az erdőhasználat első nyomait, néhány zátonyra vetett rövid tönköt, melyeket a tavasszal le szoktak usztatni, hogy alant drányicza (horonytalan zszindely) készítésére használják fel. Egy darabig a fenyvesekben járva, azon, a következő napok alatt is igazolt tapasztalatra jutottunk, hogy itt az erdő a pásztorok tüze és fejszéje, valamint a tönkusztatás és zszindely-készítés által még alaposabban tönkre van téve, mint nálunk. Pedig Erdélyben is, kiváltképen a községi és magán birtokokon, igen sok helyen alig hagyott valami használható hátra a pásztorok ellenőrizetlen pusztítása és a még most is divatozó rablógazdaság.

(Vége köv.)

Sorbusainkról. *)

Dr. Borbás Vinczétől.

(Folytatás és vége.)

A Sorbus Aria fajának tagosulása Európa délibb vidékein s már hazánkban is abban nyilatkozik, hogy a levél egyközes mellékereinek a száma csökken, a levél nagyságának változatlansága vagy öregbedése mellett is, ennek következtében ugyanolyan nagy vagy nagyobb levéllemezben a kevesebb

*) Ezen értekezésnek rövid kivonata a magy. tud. akadémia mathem. és természettudományi „Értesítő“-jében (szerkeszti dr. K ö n i g Gyula) is megjelent.

számu egyközes mellékér egymástól jóval távolabb marad (v. ö. a *S. Graecá*-t).

Ezen eltérés *Sorbusainknál* nemcsak a *S. Aria* némelyik formáján nyilatkozik, hanem a tordai *S. semipinnatán* is, a mely a *S. Aria* bélyegeiből szintén öröklött, s a mely tehát a *S. Fennicától* kevesebb (7—8) és egymástól messzibb eső mellékerei által tér el (10 s több ez a *S. Fennicanál*).

Ezen felül még egész sereg bélyeg sorolható elő, mely e két növényt egymástól elválasztja. A *S. semipinnata* Borb. levelei kétszer nagyobbak és kerületre nézve széles-tojásdadok,¹⁾ nem hosszasak (Koch), avagy hossz-as-tojásdadok (Wenzig). A mienk sallangjai hosszasak és fűrészelték, nem egész épek és csak a csúcson fűrészelték, nem hossz-as lándsásak, mint a *S. Fennicánál*.

A *Sorbusoknál* a gyümölcs nagysága is határozó. Ez által tér el *S. domestica* a *S. aucupariától* legfőbbképen. Ez a különbség meg van a *S. Fennica* és *S. semipinnata* közt is.

A *S. Fennica* gyümölcse Koch szerint akkora mint a *S. aucupariáé*, tehát apró, a *S. semipinnatáé* pedig a *Sorbusoké* közt mondhatni középserű, a *S. Ariáénál* valamivel kisebb, de a *S. aucupariáénál* jóval nagyobb, piros, tehát a *S. semipinnata* gyümölcseinek nagysága is kiegyenlítődt a *S. Aria* és *S. aucupariáé* közt.

A *S. semipinnatanál* csak a legalsó pár levélsallang válik a levél felső felétől külön; vagy a levél alja csak szárnyasan haladt avagy karélyos; majd csak az egyik oldalon

¹⁾ Ez az oka, hogy Simkovics L. a »Magy. Növénytani Lapok«-ban (1878. évf. 147. lapján) e növényt *S. latifoliának* Pers. hija, de az igazi *S. latifolia* Pers. más növénynek a neve, a *S. semipinnatához* semmi köze.

szárnyasan haladt, a másikon ép, vagy az egyik oldalon mélyebb a metszet mint a másikon. Az apróbb levelek lehetnek egészen épek is, általában a levelek alsó felének hasgatottságában nagy a változatosság és határozatlanság, a mint a 19. l. (I. szám) a hybrid eredetre vonatkozólag már kiemeltem. Ezek a félbe szárnyalt, azaz felső felében összefolyó, alsó felében szárnyas levelek legjobban megvilágosítják a szárnyas és ép levélből való eredetet.

A *S. semipinnata* metszetei a levél felső felében is szembetünők, de a csúcsfelé mindinkább összefolynak s itt a levél csak fogas, a fogak nagyok, összetettek vagy a levél legtetején egyszerűek.

A levél a közép táján a legszélesebb, egész 7·5 cm. s egész 9—11 cm. hosszú. A közép tájon szárnyasan hasadt vagy karélyos, a sallangok fűrészelték vagy kétszer fűrészelték, tojásdad kerületűek, némelyik elég kihegyezett, általában minden sallang nagyobb, szélesebb és közel esik egymáshoz; mind, különösen a felsőbbek előre irányulnak, nem távolodnak el annyira egymástól, mint a németországi *S. Fennicánál*. A *S. semipinnata* karélykái csúcsuk felé is nagyobbak és jobban fűrészelték, mint a *S. Fennicánál*.

A *S. semipinnata* felső színe kopasz és fénylő, az alsó szín molyha ziláltabb, lazább, hosszabb és nem oly oda-simuló, mint a *S. Fennicáé*, szürkés-fehér.

Évi hajtásai kopaszak, piros-barnák, rügye lekopaszodik mint a levélnyele is. A melléklevél (pálha, stipula) féloldalu, a szélesebb oldala fűrészkes vagy mélyebb metszetű.

A *S. semipinnata* egyközes levélerei (7—8) a *S. Fennica* kisebb leveleiben, ugyanazon távolságban számítva egymástól, mind nem férnének el. Ez épen az, a mely különbséget nehezebben lehet szavakkal röviden kifejezni. A *S. semipinnatának* t. i., mint már említettem, kevesebb számu

a párhuzamos levélere, de nagyobb maga a levele, azért az egymástól való távolság szembetűnőbb. A *S. Fennica* kisebb levelében a nagyobb számú mellékerek közelebb esnek egymáshoz.

A mellékerek távolsága különböző a *S. semipinnatánál*.

Legtávolabb áll a domugledhegyi *S. semipinnatánál*. 2 cm.; máskor 1 cm. vagy kisebb leveleknél kevesebb, kivált a csúcs felé, úgy hogy itt a *S. Ariától* nehezebben különbözik. Némely levélben a sallangok szabálytalansága szerint az erezet is ingadozó, különösen a domugledhegyi példányon, nem oly szabályosan egyközes, mint rendesen.

A *S. semipinnata* magasabb helyeken nő. Gyűjtöttem a Domugled hegyén a Herkules-fürdőnél s a tordai hasadék szikláitetején.

Mivel a mellékerek legtávolabb esnek egymástól a domugledi példánynál, a melyet Heuffel *S. hybridának* határozott meg („Enumeratio plantarum in Banatu Temesiensi sponte crescentium“ czimű munkájában); ebből nagyon valószínű az, miszerint a Herkules-fürdői *S. semipinnata* Borb. (*S. hybrida* Heuff., nem Linn.), a *S. Graeca* a *S. aucuparia* fajvegyüléke, azaz a hybrid combinatióban a *S. Ariát* ennek alfaja, a *S. Graeca* helyettesítette, mely a Herkules-fürdő magasabb mészszikláin szintén nő a *S. aucupariával*.

Növényünknek levelei szélességének daczára semmi köze sincs a *S. latifoliához*, melyet közönségesen a *S. Aria* és *S. torminalis* fajvegyülékének tartanak.²⁾ A *S. lati-*

²⁾ Th. Wenzig: Pomariae (Linnaea, neue Folge, Bd. IV, 2. füzet, p. 82, Garcke: Flora von Nord- und Mittel-Deutschland, 12. kiad., p. 141, Willkomm p. 629. v. ö. az »Oesterr. botan. Zeitschr.« 1875. p. 191 is.

folia levele kisebb, nem oly mélyen metszett, csak karélyos.³⁾ A karélyok alakjában könnyen felismerhető a *S. torminalis* való rokonság, míg a *S. semipinnata* sallangjai külsejében inkább a *S. Aucupariával* való rokonság nyilatkozik. A tordai hegyhasadékon a *S. torminalis* hiányzik s Volff tordai gyógyszerész ur, ki a vidék növényzetét a „Magy. Növénytani Lapok“-ban (1877. p. 59) közölte, a *S. semipinnatát* Borb. tartotta és közölte *S. torminalis* név alatt, az ott nem termő igazi *S. torminalis* tehát nem járulhatott Tordán a *S. semipinnata* m. keletkezéséhez.

A *Sorbus Thuringiaca* (Ilse sub Piro) szinte a *S. Aria* $\times$ *aucuparia* Irmisch = *S. Fennica* alakkörébe tartozó olyan tag, melynél a levelek alapja nem szárnyas, hanem csak fogas, tehát visszahanyatlás a *S. Ariára*.

3. Az arnstadi *S. latifolia* Pers., mely a német autorok szerint az igazi, megvan a gyűjteményekben. Ez mind a *S. Fennicától*, mind pedig a *S. semipinnatától* eltér kisebb és csak karélyos levelei által. Levélkarélyai háromszögletűek, kihegyesedők és élesen fűrészelték. A *S. Fennica* és *S. semipinnata* levélkarélyain e sajátságok nincsenek, ezek sallangja lekerekített, soha sem oly élesen fűrészelt, mint a *S. latifoliánál*.

A *Sorbus aucupariától* kezdve a *S. semipinnatán* át még két láncszem vezet a *S. Ariához*.

4. Egyik a hazánkban még kétes *S. Scandica* (L. var.) (*Pirus intermedia* Ehrh.). Csak Schur⁴⁾ említi Brassó és Borszék vidékéről, de lehet, hogy a következőhöz tartozik.

³⁾ Wenzig leírása szerint »folia in petiolum attenuata, irregulariter duplicatoque serrata,« tehát levele nyélbe keskenyedő, szabálytalanul és kétszer fűrészelt, tehát csak a *S. aucupariából* eredő és magyarázható mély levél-sallangokról nincs semmi említés.

⁴⁾ Enum. plant. Transsylv. p. 207—208.

A *S. Scandica* külseje olyan, mint a *S. Ariáé*, de töle főleg karélyos, vékony molyhu levelei, a levelek mellékereinek egymástól való nagyobb távolsága által különbözik. Scandinavián kívül nő Schweizban is, különösen a Jurán.

5. A másik láncszem a *S. intermedia* Schultes (nem Ehrh.), melyet Kerner bécsi tanár a bihari hegységben talált, magam pedig a körmöczi Dürrenstein hegyen s a Velebit Szladikovác, Laginác tetőin Ostáriánál Horvátországban, továbbá ugyanitt a Kis-Szamar (Mali Szamar)⁵⁾ (Nyer- ges) hegytetőn, a Visocsicán és a Višenura alatt, erdőkben Medáknál, tehát általában az alhavasok lakosa (a Velebiten nem ritka), a mint a bécsi Havas (Schneeberg) eredeti termő helye (losus classicus) is igazolja.

A *S. Scandicát* és *S. intermediát* (nem az Ehrhart-féle *Pirus intermedia*) egymástól nehéz elválasztani, úgy, hogy itt könnyen támad az embernek azon gondolata, miszerint itt a növény-geographiákban említett helyi hasonlatokkal van dolgunk, vagyis oly alakkal, mely a *S. Ariá*-ból a magasabb régiókban, a hová ez most már nem igen hat fel, az életkörülményekhez alkalmazkodás közben támadt mint új alak.

A faji kiválás helyére nézve azonban eltérők a növény-élet föltételei Scandinaviában és hazánknak sokkal enyhébb éghajlata alatt. Ez az oka, hogy a *S. Ariá*-ból a különböző életkörülmények között leszármazó *S. Scandicának* és *S. intermediának* is egymástól némileg el kell térnie.

Igy míg egyenkint a *S. Ariával* mint szülő anyjukkal szemben helyi hasonlatok, a *S. Scandica* és *S. intermedia* egymással szemben éghajlati hasonlatoknak tekintendő, a minő

⁵⁾ A ki Gospic vidékén utazott. feltűnt neki a Velebit hegláncznak egy közel eső négyes csúcsa. Ez a Kis-Szamar és a Szilevacsa, érdekes növényzetekről nevezetes helyek.

pl. a *Rhododendrum ferrugineum*mal szemben az erdélyi *Rh. myrtifolium* is a Királykő havas tetején.

Ha tehát e systematicailag egymástól nehezebben elszakítható, bajosabban körülírható alakokat növény-geographiai szempontból fogjuk fel, akkor nevezetesebb adat gyanánt szolgálunk, több figyelemre érdemesek, mint talán valamely szigorú fajösszehúzó botanikus méltatná őket, elbánná velök oly módon, hogy köztök látszólag átmenetek lévén, heterogen léttökre, egy faj alá foglalná össze őket. Ebből látható az is, hogy kisebb eltéréseket sem szabad a növényeken eltitkolnunk, mert azoknak növény-geographiai értékek is lehet. Hogy a gyakran a csekélyebb eltéréseket éppen az erdész urak gyakorlatilag értékesíteni tudják, fölemlítenem fölösleges.

S. intermediáim eltérnek a *S. Scandicától* nagyobb, széles tojásdad vagy széles tojáskerek levelei által, melyek a *S. Scandicánál* hosszús tojásdadok. A levélkarélyok nagysága mind a kettőnél körülbelül egyenlő nagy, de a *S. intermedia* leveleinek nagysága és szélessége mellett a levél karélyai aránylag kisebbek, a szélesebb levélben a metszetek nem hatnak oly mélyre, mint a *S. Scandicánál*. A levélkarélykák a *S. intermediánál* alapjoktól kezdve fűrészelték, tehát általában jobban fűrészelték, mint a *S. Scandicánál*, melynél a karélyok inkább csak a csúcson fűrészelték. Amott a levél alsó színe is fehérebb. Hazai példányaimnak nincs virága, azért a *S. Scandiával* össze nem hasonlíthatom, de a gyümölcse nem nagyobb, mint a *Ariaé*, a *S. Scandica* gyümölcse a leírások szerint nagyobb, hanem még kisebb a *S. Ariánál*, tehát elválasztó különbség gyanánt szolgálhat, mint más *Sorbus* fajoknál is.

Különben könnyen gondolhatná valaki, hogy a *S. intermedia* a *S. Ariának* alfaja. Nem bánom de nem jelentéktelen alfaja akkor sem. Ekkor azonban alfaj gyanánt a *S.*

Scandicát is ide kellene vonni. De a *S. Scandica* faji önállóságát idáig még senkinek se jutott eszébe bolygatni, ezért a *S. intermediát* is, melynek nagyobb a rokonsága a *S. Scandicával* mint a *S. Ariával*, vagy egyenlő értékűnek kell tartanunk a *S. Scandicával* vagy inkább ennek alfajául kellene alárendelni. Tény az is, hogy a *S. intermedia* és *S. Scandica* rokonságát és különbségeit idáig nem is nagyon kutatták.

A *S. Ariától* eltér a *S. intermedia* leveleinek vékonyabb, tehát szürkébb molyha, nagyobb karélyai, egymástól messzebb álló mellékerei s apróbb gyümölcse, valamint az által is, hogy a *S. intermediánál* a karélyok a levél alján is meg vannak, a *S. Ariánál* a levél alja nem karélyos.

A *S. intermediánál* tehát a karélyok az alaptól kezdődnek s a csúcs felé kisebbednek, a *S. Ariánál* pedig megfordítva a csúcs felé szembetűnőbbek a karélyok, az alap felé pedig elenyésznek.

A *S. intermedia* levelére nézve különben Schultes azt jegyzi meg,⁶⁾ hogy fehérek mint az ezüst, mi a mienk fiatal hajtásain is láthatók, de általában a mieink levelei mindig szürkébbek, mint a *S. Ariáé*. Láttam azonban *S. intermediát* Schult. az eredeti termő helyről, a bécsi Schneeberg vidékéről a magy. nemzeti muzeum gyűjteményében, ez a mi körmöczi és horvát példányainktól nem különbözik.

Lehet, hogy a Čelakovsky „*Prodromus der Flora v. Böhmen*“ 610. lapján említett *Pirus Aria b) lobata* is a *S. intermedia* Schult. Lehet, a *Pirus Tommasinii* Hladn. is ide való, melyet Hibsich (az Oesterr. bot. Zeitschr. 1875. évf. 193. lapján) a *S. latifoliához* csatol.

⁶⁾ Oesterr. Flora II. p. 61.

A *S. Aria* és *S. torminalis* között levő lánczolatot lásd az Oesterr. botan. Zeitschr. 1875. évf. 191—193. lapján.

6. *S. Aria* (*L.*).

Már a *S. aucupariától* ide húzó fajok változatosságából várható, hogy a *S. Aria* is igen sok tagu, a mi valóban így is van.

a) *obtusifolia* (Spach Hist. nat. Phanerog II. p. 104, DC. Prodr. II. p. 636, „foliis late ovatis, obtusatis“) a tojás-kerek levelü alak, melynél a levelek alsó szine fehér, de nem tiszta ezüst-fehér; a levélfogak nem feltűnő nagyok, tehát levélszéle nem feltűnően karélykás, sőt gyakran a levél széle nagyjából tekintve mintegy csak egyszer fűrészelt. A levél mellékerei a délibb vidéki példányaimnál elég távol állnak egymástól. A levél alja gyakran többé-kevésbé ékalakuan húzódik össze.

Ily példányaim vannak Horvátországból a rudei Ostere hegyről, Kamenják vidékéről, a Velebit Szilevacsa csúcsáról Brüssani mellett, a Badány hegyről Ostária mellől, a budai Zugligetből, a Mátra, Saskő és Ágasvár csúcsáról, meg a Papukról.

b) *Var. acutifolia* DC. Prodr. II. p. 636, „foliis ovato-oblongis, acutis.“ A levél szélének fűrészeltsége ugyanolyan, mint az előbbinél, de a mellékerek közelebb esnek egymáshoz, a levél hosszas tojásdad, kisebb is, de feltűnően keskenyebb és a csúcsa kerülete nem kerekített, hanem többé-kevésbé kihegyesedik (*acuminatus*).

Ily példányom van Késmárk vidékéről (Mühlerchen, gyűjtötte Rejtő [Renner] Adolf), a kőszegi erdőkből s a borostyánkői Kinhegyről. Utóbbinál a hajtások levelei feltűnően keskenyek és ritkás mellékerűek, mint a *S. Graecánál*.

c) Var. *edulis* (Willd sub Piro,⁷⁾ pro spec.⁸⁾ „foliis oblongis, basi cuneatis (ékalakuak), inaequaliter duplicato-ser-ratis (egyenetlenül kétszer fűrészelték), subtus tomentosus (az alsó színen molyhosak), floribus corymbosis (sátorozók)“ Willd.

Közeledik a *S. Ariá*hoz, de a levél alakja egészen más. A gyümölcs jóízű. Willd. l. c.

„Foliis 0.080—0.110 m. longis et 0.040—0.055 m. latis, oblongis, basi cuneatis“ Wenz. l. c. 54.

Ezen alfaj neve, valamint Willdenow leírásában a „fructus sápidi“ (jóízű) is még századunk elején (1809) harczol már Neilreich sokkal későbbi véleményével (1859), ki „Flora von Nieder-Österreich 887. lapján azt állítja, hogy a *S. Aria* gyümölcse alig élvezhető.

Én tapasztalásból mondhatom, hogy a következő var. *semiincisa* még a *S. Graeca* gyümölcse egyáltalában nem tartozik az utolsó gyümölcsök közé, a *semiincisa*é szeptember végétől, a *S. Graecáé* pedig szeptember közepétől megehető, édeses ízű, kásás, a naspolyánál jobb ízű s korábban is érkezik meg. Tétettem próbát a var. *semiincisa* gyümölcseivel, s az befőzve is jó, és e czélra általában ajánlatos. A *S. Aria* ezenfelül azt is megérdemlené, hogy mint dísz-bokrot ültessék. Nagy bokra, szép fehér csinosan fűrészelt levelei, szép gyapjas, sátoros virágai és piros almácskáival igen háladatos lenne a kertekben, sétatérekben stb. Többet érne a *Cotoneaster*oknál.

⁷⁾ A jelesebb systematicus botanikusok most az eredeti autor nevét a kitől a faji név ered, megtartják, csak különbségül zárójelbe helyezik. Willdenow t. i. *Enumer. plant. horti botan. Berolin* I. p. 527 nem *Sorbus edulist*, hanem *Pirus edulist* ír le, mely a *S. Ariától* nem sokban különbözik. A mostani jelölés tehát vagy *Sorbus edulis* (Willd.) vagy még határozottabban a sub Piro (a *Pirus*-nem alatt) hozzáadásával.

⁸⁾ Annyit tesz, hogy Willdenow nem alfaj gyanánt írta le, hanem species gyanánt.

A *S. edulis* alfaj gyűjteményembe a mediterrán florából került. Gyűjtöttem a Monte Magiore sziklás helyein Istriában Vela-utzkánál, Fužine mellett, Fiume körül Zakaljnál és a Rečina völgyében. Willdenow szerint a *S. edulis* Franciaországban nő s a *S. bellojocensis* Gandog. ide tartozik.

Az előbbi var. *acutifoliától* főképp nagyobb (hosszas) levelei által tér el, melynek csúcsa nem hegyesedik ki, hanem a kerületben lekerekített.

d) A budai alakot a Term. tud. társ. Közlönye 1879. évf. 34. l. var. *semiincisa* név alatt jelöltem meg. Ennél a levél alakja széles tojáskerek, csúcsa hegyes. Elsőrangú fűrészfogai jó nagyok, háromszögletűek és hosszan kihegyezett foguak. Az I. rendű fűrészfogak mind a két oldalon élénken és sűrűen fűrészelték, úgy, hogy a többek közt a *semiincisa* leveleinek a széle a legcsinosabb. A *semiincisa* leveleinek fűrészeltsége élénken emlékeztet a *S. torminalis*ra is, de jóval kisebb mint emennek a karélyai.

Nő a Sashegyen, a Zugligetben, a Jánoshegy körül és Visegrádon.

e) Var. *lanifera* Kern. in sched. ellipticus levelei alsó színe és a levél nyele tiszta fehér, csúcsa kerülete le van kerekítve, középszerűen kétszer fűrészelt. Leginkább egyezik var. *edulissal*, de a levelek a var. *laniferánál* feltünőbben kétszer fűrészelték. A var. *edulis* leveleinek széle majdnem egyszer fűrészeltnek tetszik, mert az apróbb fűrészfogak nem emelkednek ki annyira, mint a *laniferánál*, s a levél alsó színe sem oly nagyon fehér a var. *edulisnál*.

Ez nő Tirolban, a Klek hegyen Ogulinnál, a Vratnik hegyen Zeng mellett s a Visocsica csúcson Horvátországban, tehát alhavasi alak.

f) Ha a tiszta fehér levél nagy fogú, keletkezik a var. *incisa* Rchb. (Fl. Germ. excursoria p. 628), de Reichen-

bach bővebben le nem írja, azért a mi alakjainkkal összehasonlítani nem tudom.

g) Legnevezetesebb hazánk déli részén a *S. Graeca* (Spach sub *Crataego*) *Loddiges*, mely a *S. Ariától* szintén nem sokban tér el, azért rendszeren ennek rendelik alá alfaj gyanánt⁹⁾.

Ennek is oly fehérek a levelei, mint a hó, Boissier szerint kisebbek mint a *S. Ariáé*, s csak 5—8 pár egyközes mellékere van, s ezek távolabb esnek egymástól.

Levelei Wenzig szerint 6—7 cm. hosszúak, 5—6 cm. szélesek, kerekdedek, csúcsuk kerülete szélesen lekerekített, ritkában hegyes, alján ékalaku, erősen fűrészelt, fűrészfogai röviden kihegyesedők. Grisebach szerint¹⁰⁾ levelei kétszer fűrészelték vagy röviden karélykásak.

Ez az alak a szörénymegyei Treskováchegy rhyolit szikláján, a Herkules-fürdő mészszikláján nő, főleg Prólázban, lehet hogy e megye más helyén is.

h) Var. *flabellifolia* (Spach) (*S. corymbosa* Lodd.) Wenzig szerint az előbbitől még kisebb, röviden kétszer fűrészelt levelei és kissé előre álló fűrészfogai által tér el. Ez csak a parisi botan. kertből ismeretes. C. Koch *Dendrologiája* szerint levelei széle bemetszetten fűrészelt.

i) a *S. meridionalis* Gussone (*Florae Siculae* addend. p. 831), (*Pirus Aria* Guss. *Fl. Sic. I. p. 560*) szintén a *S. Aria* egyik eltérő, igen déli alakja. Ennél a levelek Gussone leírása szerint elliptikusok, vagy hosszúkásak, ritkán tojásdadok, tövük felé gyakrabban ékalakuak (nem tojásdadok vagy tojáskerekék), bemetszetten fogasak (*incisosserrata*) vagy kétszer fűrészelték, fehér-szürkésen molyhosak.

⁹⁾ Boissier *Fl. Orient. II. p. 658*, Wenzig *l. c. p. 54*.

¹⁰⁾ *Spicilegium Florae Rumeliae I. p. 93*.

Lehet azonban, hogy a *S. meridionalis* Guss. nem más mint a *S. Graeca* Lodd., mert Gussone azt állítja, hogy a görög példányok a siciliaiaktól nem különböznek. C. Koch Dendrologiájában egyszerűen összevonja, de az ő összevonása nem mind helyes. A *S. meridionalis* mellett a Nebrodokban a var. *obtusifolia* is nő.

k) A var. *salicifolia* Myr. Diar. 1834 (*S. oblongifolia* Rechb. fl. Germ. exsicc. Nro 2252) E. Fries „Summa vegetabilium Scandinaviae“ czimű munkája szerint. Ezt hosszas lándsás, töve felé elkeskenyedő levelei tüntetik ki. Hazánkból nem láttam, a var. *acutifolia* közeledik hozzá.

A *S. torminalis* (*L.*) a haza különböző vidékéről láttam (Vajashegy Ipoly-Litke m., Abelova körül, Buda, Kőszeg, Herkules-fürdő, Abatia, Recinavölgy, Zakalj). A tengerpart mellékén növő fák levele keményebb, merevebb s egész külsejére nézve a *sempervirens* leveleket utánozza.

Szárnyas levelű tehát a *S. domestica* és *S. aucuparia*.

Félbe szárnyas levelű a *S. fennica* és *S. semipinnata*.

Karélyos levelű a *S. Scandica*, *S. intermedia*, *S. latifolia*¹¹⁾ és *S. torminalis*.

Nagy fogaslevelű a *S. Aria*.

---

¹¹⁾ *Acutiloba*, *dentata* és *pauci-crenata* Ilse alakokkal.